

УДК 331.101.262

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/189-34>**Кохан М.О.**кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту,Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9358-2200>**Кузик О.Б.**

аспірант кафедри менеджменту,

Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1213-7090>**Поріцький Ю.А.**аспірант кафедри менеджменту і міжнародного підприємництва,
Національний університет «Львівська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6875-2757>**Kokhan Marianna, Kuzyk Oleh**

Ivan Franko National University of Lviv

Poritskyi Yurii

Lviv Polytechnic National University

ІНВЕСТИЦІЇ В РОЗВИТОК ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ УКРАЇНИ

Метою статті є аналіз важливості інвестування в розвиток людського капіталу у сільському господарстві України в умовах нестабільності. Виокремлено елементи процесу розвитку людського капіталу для сільського господарства. Виділено проблеми, що спричиняють низький приріст людського капіталу в сільському господарстві України. Подано проблеми, які впливають на процес інвестування в розвиток людського капіталу в сільському господарстві України у воєнний період: нестабільна ситуація в країні та загроза безпеки, втрата доступу до освітніх ресурсів та загострення проблем у навчанні, зменшення економічної активності та зниження доходів населення, зниження заробітної плати, масова міграція населення з сільських районів до міст та інших країн, втрата кваліфікованого персоналу, руйнування інфраструктури, недостатня державна підтримка та програми розвитку для сільського населення, відсутність інвестицій в наукові дослідження та впровадження інновацій у галузі сільського господарства. Запропоновано напрями підтримки розвитку людського капіталу в контексті розвитку сільського господарства в Україні.

Ключові слова: інвестиції, людський капітал, бізнес, стратегічний потенціал, сільське господарство.

INVESTMENTS IN HUMAN CAPITAL DEVELOPMENT IN UKRAINIAN AGRICULTURE

The purpose of the article is to analyse the importance of investing in human capital development in Ukrainian agriculture in the context of instability. The elements of the process of human capital development for agriculture are allocated, which reveal the directions necessary to improve the quality of human capital and increase the productivity of the agricultural sector. These are elements such as providing access to quality agricultural education for young people, organising training and courses, training farmers in the use of modern digital technologies, creating financial support programs for farmers, providing access to medical care and insurance programs, developing social programs to make life easier, training in resource management, developing projects and programs to improve the economic and social development of local communities, promoting and educating in the context of environmental awareness in the agricultural sector. The problems that cause low growth of human capital in agriculture in Ukraine are highlighted: instability of the military, economic and political situation, low wages and social conditions, reduced educational and professional opportunities, infrastructure and technological development, demographic and migration challenges, lack of support and investment in agricultural development. The problems that affected the process of investing in human capital development in agriculture in Ukraine during the wartime period are highlighted: an unstable situation in the country and security threat, loss of access to educational resources and exacerbation of problems in education, decrease in economic activity and decrease in income, decrease in wages, mass migration of the population from rural areas to cities and other countries, loss of qualified personnel, destruction of infrastructure, insufficient state support and development programs for rural areas. The article proposes areas of support for human capital development in the context of agricultural development in Ukraine, including security and stability, skills development, financial support, social support, efficient use of labour, resource management, productivity and technology development, and infrastructure projects.

Keywords: investment, human capital, business, strategic potential, agriculture.

JEL classification: J24

Постановка проблеми. Вплив повномасштабної війни на економіку України був дуже вагомим. У 2022 році українська економіка скоротилася на

29,2% порівняно з ВВП 2021 року. Такий вплив був нерівномірним з точки зору регіонального розподілу та розміру бізнесу. Південні, частково північні та східні

регіони постраждали значно більше, ніж західні та центральні, а малий та середній бізнес зазнав фізичних та матеріальних збитків більше, аніж великий бізнес. Вплив повномасштабної війни на економіку розраховується також і впливом на людський капітал. Оцінка впливу масштабної війни на людський капітал у стратегічній перспективі за дослідженнями аналітичного центру Easy Business та Центру економічного відновлення становить біля 255 мільярдів доларів США втраченого ВВП впродовж наступних 10 років [1].

Аграрний бізнес України постраждав чи не найбільше. **Відчутні значні руйнування у сільському господарстві.** Для відновлення та розвитку аграрної сфери економіки необхідні нові технології та методи виробництва, які потребують кваліфікованих працівників. Для того, щоб українські аграрії були конкурентоспроможними на міжнародному ринку, вони повинні постійно підвищувати свою кваліфікацію та впроваджувати інновації.

Тому, саме сьогодні необхідно реалізовувати заходи для покращення процесів інвестування у програми перепідготовки, підвищення кваліфікації персоналу сільського господарства та розвиток профільної освіти, а також поліпшення доступу громадян до ринку праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам розвитку людського капіталу у сільському господарстві України, а також розроблення превентивних заходів щодо вдосконалення розвитку людського капіталу приділено увагу такими науковцями, як Варченко О.М. [2], Свиноус І.В. [2], Понедільчук Т.В. [2], Запухляк В.М. [3], Мельник О.І. [3], Олієвська М.Г. [4], Самборська О.Ю. [5], Юринець З.В. [6], Бабій В. [6].

Дослідженнями питань інвестування потенціалу національної економіки та розвитку людського капіталу займалися такі економісти, як Крамаренко І.С. [7], Войт Д.С. [7], Прокопенко Н.О. [7], Кльоц Ю.Ю. [7], Христофоров В.О. [7], Петрух О.А. [8]. Однак, динамічні зміни, економічна та політична нестабільність вимагають подальших наукових пошуків у напрямі інвестування розвитку людського капіталу у сільському господарстві України та шляхів підтримки розвитку людського капіталу.

Метою статті є аналіз важливості інвестування в розвиток людського капіталу у сільському господарстві України в умовах нестабільності.

Виклад основних результатів дослідження. Людський капітал є одним з найважливіших компонентів стратегічного потенціалу сільського господарства, що поєднує знання, навички, досвід і мотивацію працівників, задіяних у сільськогосподарському виробництві.

Людський капітал сільського господарства має важливе значення для розвитку стратегічного потенціалу, зокрема у контексті підвищення ефективності виробництва, якості сільськогосподарської продукції, впровадження інновацій, вирішення екологічних питань [2; 3]. Високо кваліфіковані працівники спроможні використовувати сучасні технології та методи виробництва, що сприяє підвищенню ефективності виробничих процесів і зменшенню витрат; забезпечити дотримання стандартів якості продукції, що є важливим для конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішньому ринках; вносити свій вклад у розроблення нових технологій та методів виробництва, що сприяє інноваційному розвитку сільського господарства; працювати

в контексті соціальної відповідальності через дотримання екологічних стандартів та забезпечення безпечних умов праці.

Розвиток людського капіталу передбачає процес підвищення кваліфікації, знань, навичок, інтелектуального та креативного потенціалу людей, які працюють в різних сферах економіки, зокрема і в сільському господарстві [4; 5]. Цей сегмент охоплює різні аспекти, такі як освіта, навчання, кар'єрне зростання та соціальний розвиток. Основна ідея полягає в тому, щоб зробити працівників більш підготовленими та адаптованими до вимог сучасного суспільства, ринку праці та економічних викликів.

Розвиток людського капіталу в сільському господарстві включає дослідження низки специфічних питань, оскільки цей сектор має власні особливості та виклики [6]. Основні питання процесу розвитку людського капіталу для сільського господарства включають такі елементи:

- Забезпечення доступу до якісної аграрної освіти для молоді, яка прагне працювати в галузі сільського господарства.

- Організація тренінгів та курсів для розвитку технічних та управлінських навичок в агросекторі.

- Навчання фермерів використання сучасних цифрових технологій для оптимізації виробництва та управління господарством.

- Створення програм фінансової підтримки для фермерів (особливо для малого бізнесу), щоб забезпечити доступ до дешевих кредитів, інвестицій та інших фінансових інструментів.

- Забезпечення доступу до медичної допомоги та страхових програм для сільського населення.

- Розвиток соціальних програм для полегшення життя населення та їхніх сімей.

- Навчання управління ресурсами, зокрема тренінги щодо сталого використання ґрунтів, збереження води та здоров'я грантового покриття.

- Розвиток проєктів та програм для підвищення економічного та соціального розвитку місцевих громад.

- Оптимізація виробництва, зокрема впровадження ефективних методів виробництва та управління працею для підвищення продуктивності.

- Популяризація та освіта в контексті екологічної свідомості в агросекторі.

Ці елементи розкривають напрями, які необхідні для покращення якості людського капіталу та зростання продуктивності сільського господарства.

Низький приріст людського капіталу в сільському господарстві України пов'язаний з низкою проблем, зокрема:

- Нестабільність військової, економічної та політичної ситуації. Нестабільність у країні створює невизначеність і ризики для тих, хто вирішує працювати в аграрному секторі.

- Низька заробітна плата та соціальні умови. Сприйняття роботи в сільському господарстві як невідповідної через низьку оплату та обмежені соціальні пільги може зменшити привабливість цієї галузі для молоді.

- Зниження освітніх та професійних можливостей. Недостатня доступність якісної освіти та професійної підготовки в сфері сільського господарства може обмежувати розвиток кар'єри для молодих фахівців.

– Зниження інфраструктурного та технологічного розвитку. Сільське господарство стикається з проблемою відсталості в інфраструктурі та недостатнього використання сучасних технологій, що робить його менш привабливим для тих, хто прагне працювати в інноваційному середовищі.

– Демографічні та міграційні виклики. Велика частка населення, особливо молоді люди, віддає перевагу міському життю через більше можливостей, розвинену інфраструктуру та кращі умови проживання.

– Відсутність підтримки та інвестицій в розвиток сільського господарства. Низька підтримка та інвестиції в аграрний сектор обмежують його розвиток та змушують молодь шукати інші сфери зайнятості [7].

Вирішення зазначених проблем має включати підтримку у вигляді державних програм, спрямованих на підвищення привабливості сільського господарства, інвестиції в освіту та інфраструктуру, а також створення сприятливого середовища для розвитку галузі.

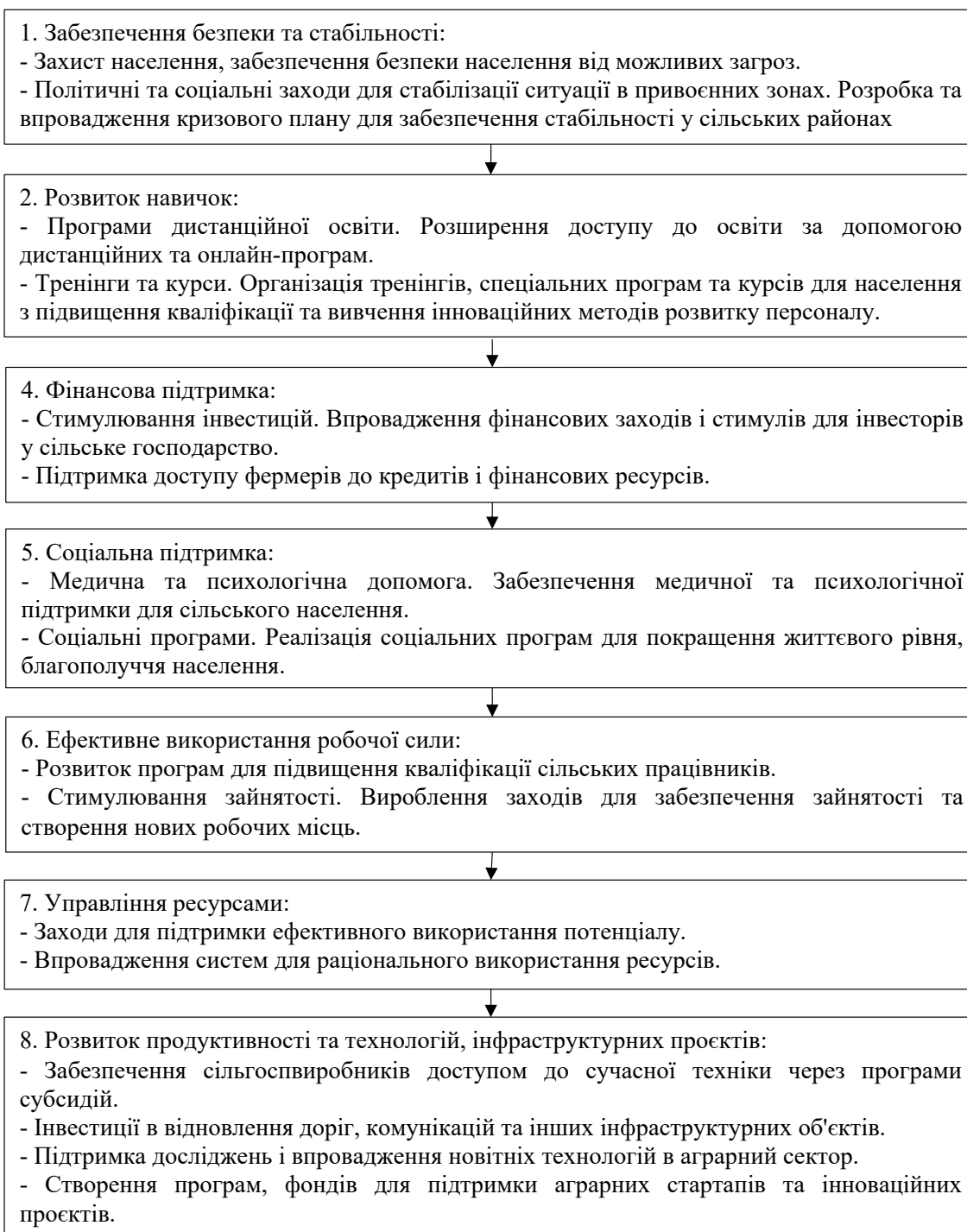

Рис. 1. Напрями підтримки розвитку людського капіталу в контексті розвитку сільського господарства в Україні

Джерело: власна розробка

Умови війни можуть створюють додаткові труднощі для інвестування в розвиток людського капіталу в сільському господарстві України. Виокремимо основні проблеми, які впливають на цей процес у воєнний період:

– Нестабільна ситуація в країні та загроза безпеки призводять до відмови інвесторів ризикувати вкладенням у проекти розвитку людського капіталу, особливо у тих регіонах, які пов'язані із бойовою активністю.

– Війна спричиняє закриття шкіл, втрату доступу до освітніх ресурсів та загострення проблем у навчанні, що негативно впливає на розвиток людського капіталу.

– Зменшення економічної активності та зниження доходів населення обмежують їхню здатність інвестувати в власний розвиток та освіту, а бізнесу та інвесторів – у навчання персоналу [8].

– Зниження заробітної плати у сільському господарстві робить цю сферу менш привабливою для тих, хто розглядає інші можливості заробітку та зменшують рівень мотивації [9].

– Війна призвела до масової міграції населення з сільських районів до міст та інших країн, що зумовило низький рівень доступності робочої сили в аграрному секторі. Водночас сільське населення старіє і це зумовлює спад потенційного приросту людського капіталу в аграрній сфері.

– Руйнування інфраструктури є важливою перешкодою для надання освітніх послуг і ускладнює доступ до ресурсів, які необхідні для розвитку людського капіталу.

– Недостатня державна підтримка та програми розвитку для сільського населення можуть обмежити інвестиції у людський капітал.

– Відсутність інвестицій в наукові дослідження та впровадження інновацій у галузі сільського господарства гальмує розвиток нових технологій та інновацій-

них підходів до розвитку людського капіталу та аграрної сфери.

– Втрата кваліфікованого персоналу внаслідок міграції призвела до втрати досвіду та знань, що негативно вплинуло на розвиток аграрної сфери.

Напрями підтримки розвитку людського капіталу в контексті розвитку сільського господарства в Україні наведені на рисунку 1.

Враховуючи умови війни та важливість інвестування в розвиток людського капіталу, нижче подано напрями підтримки розвитку людського капіталу у сільському господарстві в Україні. Ця дорожня карта спрямована на забезпечення сталого розвитку сільського господарства, зокрема через підвищення рівня освіти, розвиток інфраструктури та заохочення інновацій в аграрному секторі.

Висновки. Вирішення проблем інвестування в розвиток людського капіталу у сільському господарстві України вимагає комплексного підходу, що включає стабілізацію ситуації, забезпечення безпеки та доступу до якісної освіти, підтримку для відновлення економічної та освітньої інфраструктури, створення мотиваційних програм та інвестування в інноваційні технології у сільському господарстві. Виявлені причини та запропоновані напрями підтримки розвитку людського капіталу в контексті розвитку сільського господарства в Україні дадуть змогу підвищити конкурентоспроможність на внутрішньому, міжнародному ринку та продуктивність праці в сільському господарстві, поліпшити якість сільськогосподарської продукції, створити нові робочі місця, покращити рівень життя людей, які проживають у сільській місцевості, зробити сільське господарство більш стійким до змін та інших зовнішніх чинників. Важливо, щоб напрями розвитку були доступними для усього персоналу, незважаючи на їхній вік, освіту та досвід.

Список використаних джерел:

1. What investments in human capital will Ukraine need in long term? Espresso. 2023. URL: <https://global.espresso.tv/what-investments-in-human-capital-will-ukraine-need-in-long-term>
2. Варченко О.М., Свиноус І.В., Понедільчук Т.В. Розвиток підприємництва на базі особистих селянських господарств як засіб покращення якійної складової людського капіталу сільських територій. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2021. Вип. 16. Т. 2. С. 114–125
3. Запужляк В.М., Мельник О.І. Людський капітал як чинник підвищення конкурентоспроможності аграрного сектора економіки України. *Агросвіт*. 2017. № 3. С. 40–44
4. Олієвська М.Г. Людський капітал у контексті досягнення Цілей сталого розвитку. *Фінанси України*. 2019. № 12. С. 32–43.
5. Самборська О.Ю. Людський капітал як фактор економічного зростання. *Економіка АПК*. 2019. № 6. С. 64–72.
6. Юринєць З., Бабій В. Людський капітал та проблема його оцінки. «Проблеми становлення інформаційної економіки в Україні»: IV міжнародна науково-практична конференція. Львів : Видавництво ЛНУ. 2019. С. 288–290
7. Крамаренко І.С., Войт Д.С., Прокопенко Н.О., Кльоц Ю.Ю., Христофоров В.О. Фінансові резерви інвестиційного потенціалу національної економіки в нестійких умовах. *Економіка та держава*. 2020. № 4. С. 215–220
8. Юринєць З.В., Петрух О.А. Державне регулювання та фінансування інноваційно-інвестиційної діяльності в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 6. С. 79–82.
9. Юринєць З.В. Розвиток малого і середнього бізнесу в аграрному секторі України за умов формування інноваційної економіки. Теорія і практика діяльності підприємств: монографія. Нац. металург. академія України; за заг. ред. Л.М. Савчук, Л.М. Бандоріної. Дніпро : Пороги, 2017. С. 75–85

References:

1. What investments in human capital will Ukraine need in long term? (2023). Espresso. Available at: <https://global.espresso.tv/what-investments-in-human-capital-will-ukraine-need-in-long-term>
2. Varchenko O. M., Svyunous I. V., Ponedilchuk T. V. (2021) Rozvytok pidpryyemnytstva na bazi osobystykh selyans'kykh hospodarstv yak zasib pokrashchennya yakisnoyi skladovoy lyuds'koho kapitalu sil's'kykh terytoriy [Development of entrepreneurship on the basis of personal farms as a means of improving the quality of human capital in rural areas]. *Current issues of regional economic development*, vol. 16, no. 2, pp. 114–125. (in Ukrainian)

3. Zapukhliak V. M., Melnyk O. I. (2017) Liudskyy kapital yak chynnyk pidvyshchennia konkurentospromozhnosti ahrarnoho sektora ekonomiky Ukrainy [Human capital as a factor in increasing the competitiveness of the agrarian sector of the economy of Ukraine]. *Agroworld*, vol. 3, pp. 40–44. (in Ukrainian)
4. Oliievska M. H. (2019) Liudskyy kapital u konteksti dosiahnennia Tsilei staloho rozvytku [Human capital in the context of achieving sustainable development goals]. *Finance of Ukraine*, vol. 12, pp. 32–43. (in Ukrainian)
5. Samborska O. Yu. (2019) Lyudskyy kapital yak faktor ekonomichnoho zrostantnya [Human capital as a factor of economic growth]. *Ekonomika APK*, vol. 6, pp. 64–72. (in Ukrainian)
6. Yurynets Z., Babiy V. (2019) Lyudskyy kapital ta problema yoho otsinky [Human capital and the problem of its assessment]. *Problemy stanovlennya informatsiyanoi ekonomiky v Ukraini: IV mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiya*. Lviv: Vydavnytstvo LNU, pp. 288–290 (in Ukrainian)
7. Kramarenko I. S., Voit D. S., Prokopenko N. O., Klots Yu. Yu., Khristoforov V. O. (2020) Finansovi rezervy investytsiynoho potentsialu natsional'noyi ekonomiky v nestiykykh umovakh [Financial reserves of investment potential of the national economy in unstable conditions]. *Economy and the state*, vol. 4, pp. 215–220. (in Ukrainian)
8. Yurynets Z. V., Petrukh O. A. (2018) Derzhavne rehulyuvannya ta finansuvannya innovatsiyno-investytsiyanoi diyal'nosti v Ukraini [State regulation and financing of innovation and investment activities in Ukraine]. *Investments: practice and experience*, vol. 6, pp. 79–82. (in Ukrainian)
9. Yurynets Z. V. (2017) *Rozvytok maloho i seredn'oho biznesu v ahrarnomu sektori Ukrainy za umov formuvannya innovatsiyanoi ekonomiky. Teoriya i praktyka diyal'nosti pidpryyemstv* [The development of small and medium-sized businesses in the agricultural sector of Ukraine under the conditions of the formation of an innovative economy. Theory and practice of enterprises]. Dnipro: Porohy, pp. 75–85 (in Ukrainian)